

HERMAN II. CELJSKI, JERNEJ PEČNIK IN PLETERSKA KARTUZIJA

DRAGAN BOŽIČ

Med dragocenostmi, hranjenimi v pleterski kartuziji, ki jo je na začetku 15. stoletja ustanovil grof Herman II. Celjski, so tudi opečni tlakovci, ki so nekoč krasili tla samostanske cerkve. Nanje je prvi opozoril prav slavljenec dr. Marijan Zadnikar v svojem temeljnem delu o kartuzijanski arhitekturi na Slovenskem.¹ V razkošni knjigi o kartuziji Pleterje jih je predstavil tudi najširši javnosti.²

Trije tlakovci so se ohranili v sami kartuziji,³ še štirinajst pa so jih našli leta 1971 pri očiščevalnih delih v razvalinah gotske cerkvice sv. Ožbalta na Javorovici nad Pleterjami.⁴ Prvotni opečni tlak pleterske cerkve so namreč pod jezuitsko upravo v 17. stoletju odstranili. Del tlakovcev so odstopili podružnici sv. Ožbalta, kjer so z njimi zakrpali tlak, zložen v glavnem iz nepravilnih skrilastih plošč.

Vsi tlakovci so okrašeni, in sicer s štirimi različnimi motivi. Prvi motiv, ki se pojavlja na več primerkih, predstavlja kombinirani celjski grb z žovneškim grbom (dve rdeči prečki na belem polju) v prvi in četrti četrtini in z vovbrškim (tri zlate šesterokrake zvezde na modrem polju) v drugi in tretji.⁵ Drugi motiv se pojavlja samo na enem tlakovcu (sl. 1 a), na njem je v grbovnem ščitku v štirih vrstah latinski napis v gotski minuskuli: *Hermann(us) Comes Cilie, fundator hui(us) dom(us)* (Herman, grof Celjski, ustanovitelj tega samostana).⁶ V zaključnem koničastem polju so upodobljene še tri celjske zvezde. Na tlakovcih tretje vrste je tračni preplet, sestavljen iz krožnih polj, v katerih so po Zadnikarju simboli evangelistov, in vmesnih kvadratastih polj, ki so izpolnjena s štiridelnimi rozetami.⁷ Samo v

¹ Marijan ZADNIKAR, *Srednjeveška arhitektura kartuzijanov in slovenske kartuzije*, Ljubljana 1972, str. 363–365 in 367.

² Marijan ZADNIKAR, *Kartuzija Pleterje. Njeno obličje in pomen*, Novo mesto 1995, str. 125–128.

³ ZADNIKAR 1972 (op. 1), str. 363.

⁴ Marijan ZADNIKAR, Javorovica nad Pleterjami, *Varstvo spomenikov*, 17–19/2, 1975, str. 146.

⁵ Katarina PREDOVNIK, Grofje Celjski ob spodnji Krki. Pleterski opečni tlak in problem lokacije trdnjave Kostanjevica, v: *Zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, Celje 1999, str. 311 (popravljen in dopoljen različica prispevka je izšla v reviji *Rast*, 12/2, 2001, str. 181–194).

⁶ ZADNIKAR 1972 (op. 1), str. 363–364, sl. na str. 365; ZADNIKAR 1995 (op. 2), str. 127, sl. na str. 126; Ivan STOPAR, Mojster Hans Melfrid in Celjska delavnica, v: *Gotika v Sloveniji. Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom. Akti mednarodnega simpozija*, Ljubljana 1996, str. 416, op. 22, sl. 1: b; PREDOVNIK 1999 (op. 5), str. 312, sl. 7; Katarina PREDOVNIK, Poizkus rekonstrukcije groba Hermana II. Celjskega v Pleterjah, v: *Grofje Celjski*, Pokrajinski muzej, Celje 1999 (razstavni katalog), str. 68, št. 135 na str. 69.

⁷ Glej npr. ZADNIKAR 1972 (op. 1), str. 364, sl. na str. 367; Jože MLINARIČ, *Kartuzija Pleterje 1403–1595*, Pleterje 1982, sl. na str. 100; PREDOVNIK 1999 (op. 5), str. 311–312, sl. 5; PREDOVNIK 1999 (op. 6), str. 67–68, št. 139–141 na str. 70.

tlaku cerkvice sv. Ožbalta na Javorovici pa so se ohranili še tlakovci s četrtrim motivom: okroglo rozeto z bogatim gotskim krogovičjem.⁸

Po Zadnikarju je bil namen tlakovcev s celjskim grbom in tistega z napisom določno povedati, kdo je ustanovil pletersko kartuzijo.⁹

Pri arheoloških izkopavanjih na najdišču Stari grad nad Podbočjem so v letih 1994 in 1995 našli odlomke opečnih tlakovcev, ki nosijo popolnoma enak okras kot pleterski tlakovci z grbom, tračnim prepletom in rozeto. Objavila jih je Katarina Predovnik, ki je hkrati poskusila odgovoriti na nekatera vprašanja, npr. kdaj so nastali, kaj je upodobljeno na tlakovcih s prepletom in kaj predstavlja tlakovec z napisom iz Pleterij.¹⁰

Glede datacije tlakovcev je prišla do sklepa, da je treba tiste, ki nosijo motiv grba, prepleta oz. rozete in ki so bili najdeni tako v Pleterjah kot nad Podbočjem, po vsej verjetnosti datirati med leti 1414 in 1431. Ugotovila je namreč, da sta na tlakovcu s celjskim grbom dve napaki: kvadriranje je napačno in prečki žovneškega grba sta oblikovani kot negativ namesto kot pozitiv. Obe napaki se pojavljata tudi na pečatu Friderika II. na listini iz leta 1414.¹¹ Ta pečat je po njenem mnenju služil kot predloga izdelovalcu matrice za tlakovce z grbom. S tem pa dobimo leto 1414 kot *terminus post quem* za nastanek pleterskega opečnega tlaka.

Predovnikova ugotavlja, da odlomka tlakovca s celjskim grbom, najdena na Starem gradu, dokazujeta, da je bila ta utrdba v 15. stoletju v rokah grofov Celjskih. Po danes veljavni tezi, ki jo poskuša Predovnikova tudi ustrezno argumentirati, je Stari grad nad Podbočjem v virih omenjana trdnjava Kostanjevica.¹² Ker pa je iz virov znano, da so imeli Celjski grad in gospostvo Kostanjevica v zastavi od 1418 do 1431, ko so Kostanjevico vrnil Habsburžanom, dobimo leto 1431 kot *terminus ante quem* za nastanek teh tlakovcev. Predovnikova domneva, da je glede na rabo enakega tlaka v pleterski cerkvi dekorativni tlak krasil grajsko kapelo kostanjeviške trdnjave na Starem gradu.¹³

Glede tlakovcev s tračnim prepletom, na katerih so po Zadnikarju simboli vseh štirih evangelistov, pa Predovnikova opozarja na to, da imajo vsi doslej znani tlakovci s tračnim prepletom z vseh treh najdišč (Pleterje, Javorovica in Stari grad nad Podbočjem) v osrednjem polju orla, simbol evangelista Janeza. V ostalih motivih pa ni mogoče prepoznati simbolov drugih treh evangelistov, to je angela, vola in leva, ampak sprednji del pelikana in srne oz. ovce ter zadka dveh štirinožnih živali.¹⁴

Nova je tudi njena razlaga pleterskega opečnega tlaka. Zapis v pleterskem rokopisu št. 146 navaja, da je bil Herman II. pokopan pred glavnim oltarjem redovne cerkve. Ostanek grobnice sta po mnenju Marijana Zadnikarja dva zidova, ki so ju našli pod sedilijami v južnem delu prezbitarija.¹⁵ Po Predovnikovi je dekorativni tlak prekrival tla prezbitarija. Zelo verjetno se ji zdi, da je

⁸ ZADNIKAR 1995 (op. 2), str. 128; PREDOVNIK 1999 (op. 5), str. 312, sl. 6; PREDOVNIK 1999 (op. 6), str. 68, št. 142 in 143 na str. 71.

⁹ ZADNIKAR 1995 (op. 2), str. 127.

¹⁰ PREDOVNIK 1999 (op. 5), str. 309–312, 318, 320, sl. 8.

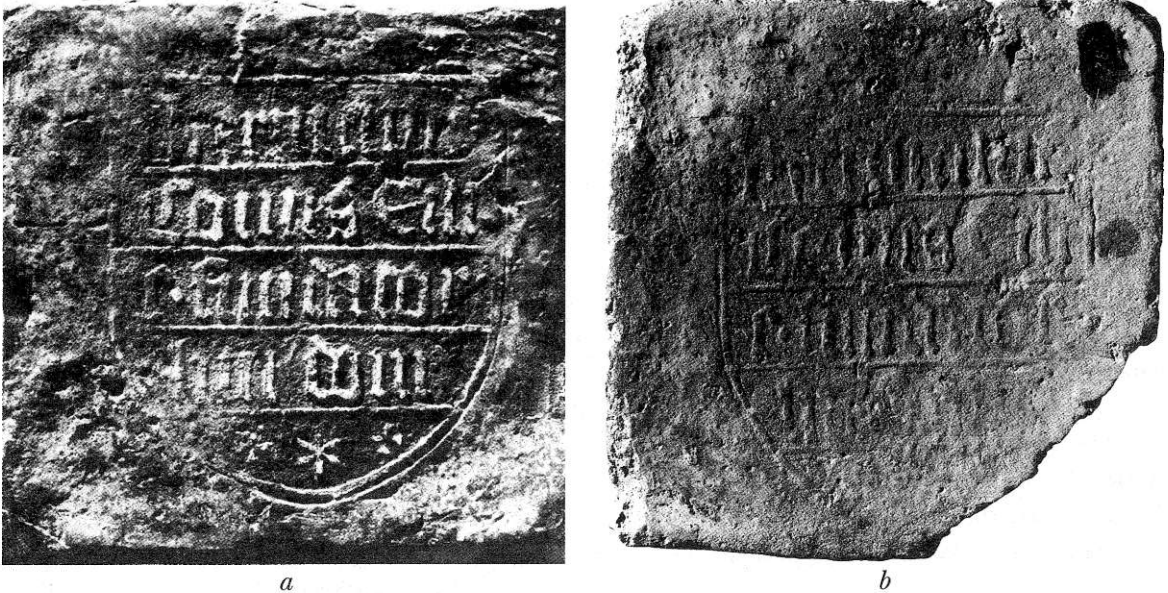
¹¹ Prav tam, str. 311, sl. 4.

¹² Prav tam, str. 315–317.

¹³ Prav tam, str. 320.

¹⁴ PREDOVNIK 1999 (op. 6), str. 67.

¹⁵ PREDOVNIK 1999 (op. 5), str. 310.

Sl. 1: Oplačna tlakovca z napisom grofa Hermana II. Celjskega iz redovne cerkve pleterske kartuzije, a: kartuzija Pleterje, b: Narodni muzej Slovenije v Ljubljani.

bilo tlakovanje izvedeno do leta 1420, ko je bila pleterska cerkev posvečena. Tlakovec z napisom pa je bil po njenem mnenju epitaf, nagrobni napis, ki je bil v duhu kartuzijanske strogosti izveden v cenemem materialu in na nevsiljiv način. Predovnikova dopušča možnost, da so ga vstavili v tlak nad Hermanovim grobom šele leta 1435, ko je bil Herman v samostanu, ki ga je sam ustanovil, položen k večnemu počitku.¹⁶

* * *

Naj se zdaj poslovim od pleterskega samostana in Hermana II. in posvetim nekaj besed Jerneju Pečniku, samoukemu arheologu, ki je na Kranjskem deloval na koncu 19. in v začetku 20. stoletja in ki mu, kot bomo videli, v marsičem pritiče naziv pionirja slovenske arheologije. O njegovem življenju in delu je že pred drugo svetovno vojno pisal Rajko Ložar,¹⁷ po njej pa zlasti Tone Knez¹⁸ in Janez Dular.¹⁹

Pečnik se je rodil leta 1835 v vasi Cesta v dobrepoljski fari, umrl pa 1914 v Ljubljani. Sprva je opravljal razna dela v Beli krajini in po Dolenjskem. Med drugim je bil delavec v železarni, večkrat pa tudi občinski tajnik. Leta 1883 je prišel v Krško, kjer je sprejel službo dararja za žgane

¹⁶ Prav tam, str. 312, 320; PREDOVNIK 1999 (op. 6), str. 68.

¹⁷ Rajko LOŽAR, Pečnik Jernej, v: *Slovenski biografski leksikon*, 2, Ljubljana 1933–1952, str. 276–278.

¹⁸ Tone KNEZ, *Novo mesto v davnihi*, Maribor 1972, str. 23–26.

¹⁹ Janez DULAR, Pečnik, Jernej, v: *Enciklopedija Slovenije*, 8, Ljubljana 1994, str. 287; Janez DULAR, Starinoslovec Jernej Pečnik, v: *Naši kraji in ljudje. Dobrepoljsko-struški zbornik 1996*, Dobrepolje 1996, str. 226–233; Janez DULAR, Razvoj slovenske arheologije, v: *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana 1999, sl. na str. 17.

pijače. To je bilo za njegovo nadaljnjo življenjsko pot odločilno. V bližini Krškega so namreč razvaline rimskega mesta Neviodun in razsežna grobišča, na katerih so pokopani njegovi prebivalci. Pečnik je kmalu ugotovil, da bi se dalo tam marsikaj izkopati. Ko si je izprosil podpore z Dunaja, se je z vsem srcem posvetil raziskovanju in služba dacarja je postala postranska stvar. Ker je bilo njegovo raziskovanje nadvse uspešno, sta ga finančno podprla tudi ljubljanski Deželni odbor in Kranjska hranilnica. Izkopanine je pošiljal sprva v Deželni muzej v Ljubljani, kjer je bil takrat kustos Karel Dežman. Temu je prišlo Pečnikovo poklicno ukvarjanje z arheologijo kot naročeno, saj je na ta način lahko brez težav napolnil velike razstavne dvorane muzejske stavbe, ki je bila takrat v gradnji. Po Dežmanovi smrti leta 1889 je prišel na njegovo mesto Alfons Müllner, ki pa s Pečnikom ni našel skupnega jezika. To je bil eden od vzrokov, da je Pečnik leta 1893 začel izkopavati izključno za Naravoslovni muzej na Dunaju.²⁰

Pečnik je izkopal več tisoč grobov iz halštatske in rimske dobe. Na Vačah ni veliko raziskoval, a je vendarle našel imeniten grob halštatskega bojevnika z bronasto čelado in pasno spono, ki je okrašena v situlskem slogu.²¹ Bil je prvi, ki je pri Mokronogu in Valični vasi odkril grobove keltsko-staroselskih Tavriskov (sl. 2–3)²² in pri Podzemlju ob Kolpi grobove Kolapijanov.²³ Sledil je trasi rimskega vodovoda, ki je z vodo z Gorjancev napajal Neviodun,²⁴ in odkril poznoantično cisterno na Ajdovskem gradcu nad Vranjem.²⁵ Na Lajhu v Kranju je izkopal enega redkih langobardskih grobov z dolgim dvoreznim mečem,²⁶ na Bledu pa edini staroslovanski grob na Slovenskem z dolgo sabljo.²⁷ Gradivo, ki je shranjeno v Ljubljani, je brez grobnih celot, ampak ne po Pečnikovi krivdi, temveč zato, ker se pomena njihove ohranitve nista zavedala ne Dežman ne Müllner. O bolj ali manj vseh grobnih najdbah, ki so na Dunaju, pa po zaslugi Pečnika, ki je

²⁰ DULAR 1996 (op. 19), str. 226–229.

²¹ Bartl. PEČNIK, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission*, 15, 1889, str. 271, št. 225; DAVORIN VUGA, *Železnodobne Vače* (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 100), Maribor 1982, str. 9, sl. 6, 16 in 25.

²² Dragan BOŽIČ, Kelti in keltizirani staroselci v Mirnski dolini, v: *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana 1999, str. 168–170; Biba TERŽAN, Valična vas, *Arheološki vestnik*, 24, 1973, str. 660–729.

²³ Dragan BOŽIČ, Ljudje ob Krki in Kolpi v latenski dobi, *Arheološki vestnik*, 52, 2001, str. 183–200.

²⁴ Bartl. PEČNIK, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission*, 13, 1887, str. 181–182, št. 112; Letno poročilo, *Obravnave deželnega zbora kranjskega*, 27, 1888, str. 120: "Do zdaj popolnoma neznan je bil rimski vodovod, ki ga je on našel, iz močnega studenca pri Izvoru v znožji Gorjancev, kateri je bil v 8.5 kilometrov oddaljeni Neviodunum (Dernovo) napeljan čez Krko. Voda je tekla skozi velike glinaste cevi, katere služijo, kar jih je dobro ohranjenih, prebivalcem v Pirošici za odpeljevanje dima po svojih hišah."

²⁵ Simon RUTAR, Funde des Jahres 1890 in Krain, *Mittheilungen der k. k. Central-Commission*, 17, 1891, str. 197.

²⁶ Jernej Pečnik, Verzeichniss von gesendeten Funden, an das K. k. Hofmuseum den 10 November 1900 (Naravoslovni muzej, Dunaj, Prazgodovinski oddelek): "Nro. 1. Skeletgrab in Krainburg 2 Metter tief, Kopf gegen Westen, gut erhaltene Skelet, aus Völkerwanderungszeit, Auf der rechten Seite, bei der rechten Hand gelegen, 1 grosser Schwert, gegen 90 cm lang, 5 cm breit, beim Schwerte 23 Pfeilspitzen, gut erhaltene, beim Kopfe, bei jeder Seite 1 Messer, in die Erde gesteckt, Messer sind beide gleich, 28 cm lange, 2 cm breite, ungewöhnliche Messer, Schwert auf beiden Seiten scharf"; Timotej KNIFIC, Vojščaki iz mesta Karnija, *Kranjski zbornik* 1995, Kranj 1995, str. 27–28.

²⁷ Jernej Pečnik, Verzeichniss von Grabfelde in Krainburg, und Prähistorische Wohnungen in Krainburg, und in der Gegend von Krainburg, Rudolfswerth am 20/11 1900 (Naravoslovni muzej, Dunaj, Prazgodovinski oddelek): "Ich komme heuer im Juli nach Veldes, kaufe von Bauer Anton Ropret den Platz, und grabe weiter, und finde in par Tagen 7 Skeletgräber, aber nur einer hat gehabt 2 Messer, 1 lange Schwert 82 cm, nur auf eine Seite scharf und noch ein ungewöhnlicher kleiner Eisenstück, die anderen Skelete waren leer ohne beigaben."

skrbno pisal sezname grobov, izkopanih za dunajski muzej, točno vemo, v katerem grobu so bile najdene.

Pečnik je za slovensko arheologijo izredno zaslužen ne le zaradi številnih izkopavanj, ki so dala ogromno pomembnega gradiva, ampak tudi zaradi arheološke topografije. Prehodel je malodane vso Kranjsko in pri tem odkril izredno veliko novih najdišč. Ta najdišča je tudi popisal v šestih arheoloških kartah, ki pa žal niso bile nikdar objavljene.²⁸ Njegove podatke pa je s pridom uporabil Anton Globočnik pri pripravi svoje Arheološke karte Kranjske.²⁹

Naj opozorim še na to, da je Pečnik zelo zaslužen tudi za lapidarij Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani. V času, ko je bil kustos muzeja Dežman, je namreč prav zaradi Pečnikovega prizadevanja prišlo v muzej precej rimskih napisnih kamnov z Dolenjske,³⁰ med njimi eden največjih miljnikov³¹ ter nagrobnik Publija Nertomarija Kvarta in njegove žene Meite s prizorom lava na medveda.³²

Ocena Pečnikovega delovanja, ki jo je objavil Tone Knez,³³ ni samo netočna, ampak tudi zelo krivična. Da je to res, zadošča že njena primerjava z besedami, ki jih je o Pečniku na zase-

LISTEK.

O galskih grobéh na Dolenjskem.

II.

Železo v teh grobéh je vse tako dobro ohranjeno skoraj kot novo, eni noži so imeli obročke na koncu za privezavanje; platnice so bile rožene ali košene in so se na nekterih nožeh še poznale. Take so prve galske najdbe na Kranjskem. Galci so keltski rod, kateri so stanovali na južnem Francoskem in Švicarskem, in se tudi tam enakih starin veliko najde. Od Rimljanov čedalje bolj preganjani, so prišli v naše kraje, kjer so se roparski bojevali. Imeli so vse boljše orožje, kot pa tukaj poprej bivajoči Kelti, kateri mečev niti poznali niso. Le kak poglavar nosil je kaka dva čevlja dolg nož, ki je bil nekoliko kriv, in še ti se prav redko najdejo. Drug galski sled sem našel zopet na čuden način. Dne 27. avgusta 1885 sem prišel pregledavat na Valično vas Zagradске župnije, kjer so velike rimske zasipline. Viditi je, da je tam stalo več rimskih zidanih hiš. Pregledal sem nekoliko

Sl. 2: Začetek nadaljevanja članka starinokopa Jerneja Pečnika, ki je bil februarja 1887 objavljen v časniku Slovenec. Pečnik v članku opisuje latenskodobne grobove, ki jih je leta 1885 izkopal pri Mokronogu in Valični vasi na Dolenjskem. Halštatskodobne prebivalce Kranjske imenuje Kelti, latenskodobne pa Galci.

²⁸ DULAR 1996 (op. 19), str. 231–232, op. 8.

²⁹ Anton GLOBOČNIK, Archäologische Karte von Krain, *Mittheilungen des Musealvereines für Krain*, 2, 1889, str. 382, priloga.

³⁰ Milan LOVENJAK, *Inscriptiones Latinae Sloveniae*. 1: *Neviodunum* (Situla, 37), Ljubljana 1998, str. 19.

³¹ LOVENJAK 1998 (op. 30), št. 190; Letno poročilo, *Obravnave deželnega zbora kranjskega*, 28, 1888, str. 136.

³² LOVENJAK 1998 (op. 30), št. 85; Marjeta ŠAŠEL KOS, Viri za antično zgodovino, v: *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana 1999, sl. na str. 13.

³³ KNEZ 1972 (op. 18).

danju kranjskega Deželnega zbora javno izrekel Karel Dežman.³⁴ Prav tiskane *Obravnave deželnega zbora kranjskega* so za Pečnikovo delovanje do leta 1893 izredno pomemben vir, ki ga žal ni upošteval še noben popisovalec Pečnikovega življenja.

Na koncu tega kratkega prikaza Jerneja Pečnika naj navedem samo še to, da je prav on, kolikor mi je znano, napisal prve članke in prvo knjižico v slovenskem jeziku o arheološki dediščini dežele Kranjske. Članki so izhajali v letih 1886 in 1887 v *Slovincu*,³⁵ knjižica pa je izšla leta 1912 v Ljubljani.³⁶ Tudi na področju arheološkega pisanja v slovenščini je torej Pečnik poleg Simona Rutarja odigral pionirsko vlogo!

* * *

In zdaj se bo bralec bržkone že vprašal, kakšno zvezo sploh ima samouki arheolog Pečnik s celjskim grofom Hermanom II. in pletersko kartuzijo. Veseli me, da lahko prav v zborniku na čast Marijana Zadnikarja, zaslužnega raziskovalca Hermanove ustanove, po več kot sto letih ponovno opozorim na izjemen predmet, ki ga je Jernej Pečnik leta 1886 poslal v takratni kranjski Deželni muzej.

V pismu, ki ga je Pečnik napisal Dežmanu 22. avgusta 1886,³⁷ med drugim poroča, da je obiskal Stražnik, zaselek vasi Vratno. Stražnik leži zahodno od pleterskega samostana na grebenu, ki se dviga proti Novi gori. Severno pobočje in vrh grebena sta porasla z gozdom, na južnem

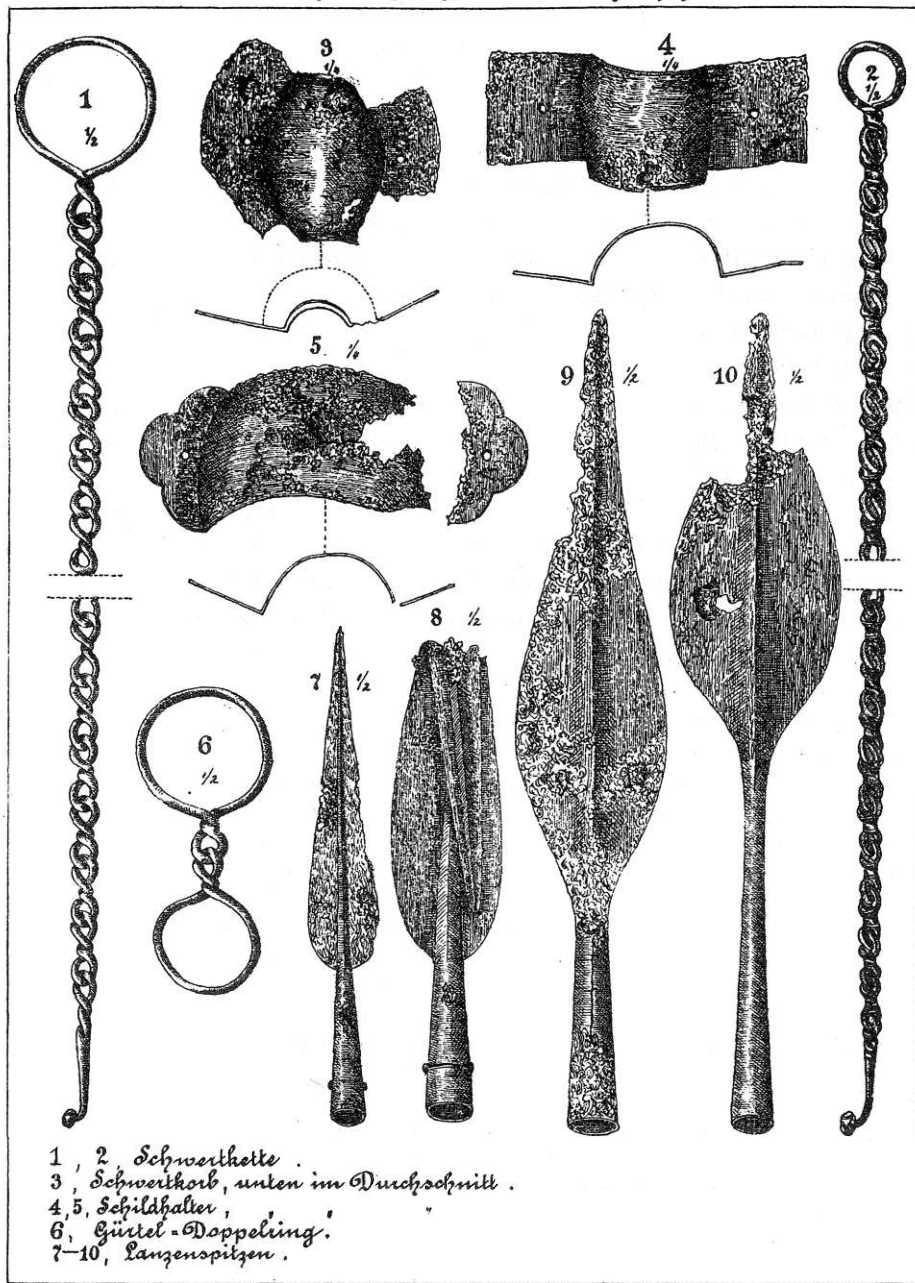
³⁴ *Obravnave deželnega zbora kranjskega*, 25, 1886, str. 31: "Hoher Landtag! Aus dem Rechenschaftsberichte Seite 141–147 wollen die Herren Abgeordneten ersehen, daß im Jahre 1884 und auch heuer sehr wichtige Antiquitäten-Ausgrabungen in Unterkrain vorgekommen sind und die daselbst gewonnenen Funde wesentlich zur Bereicherung des Museums beigetragen haben. Das größte Verdienst in dieser Beziehung gebührt einem schlichten Manne Bartlmä Pečnik von Gurkfeld, welcher mit unverdrossenem Eifer den Nachgrabungen sowohl in den römischen als auch in den vorrömischen Gräberfeldern das ganze Jahr hindurch obgelegen ist. (...) Aus diesem Fonde wurde an Pečnik auch etwas abgegeben, was jedoch mehr als Tagelöhnerlohn anzusehen ist. Allein man muß erwägen, daß derartige Nachforschungen viel Intelligenz und einen außerordentlichen Eifer erheischen, was alles in der Person des Genannten vereint ist"; str. 32: (...) "Allein wir dürfen nicht übersehen, daß sein vielseitiges Bemühen und Nachforschen namentlich bezüglich der einstigen römischen und vorrömischen Gräberfelder mit solchem Eifer und Erfolg betrieben worden ist, daß und die Daten, welche Pečnik diesfalls geliefert hat, wenn sie publizirt werden, die wichtigsten Fingerzeige für die Vorgeschichte Krains abgeben werden. Verschiedene Briefe, die er mir geschrieben, enthalten Ergebnisse seiner Nachforschungen im Tschernempler Bezirke gegen die Kulpa zu, im Nassenfußler, Treffner, Sitticher Bezirke, dann in *Noviodunum* u. s. w. und werden immer ein werthvolles Materiale für die Urgeschichte des Landes bilden. Es ist wahr, daß er ein "samouk" ist, allein obschon er einer höheren Bildung entbehrt, ist er sehr empfänglich für jede Belehrung und Mittheilung, er sieht sich im Lande viel um, er interessirt sich für Alles, was in Krain früher geschehen ist."

³⁵ *Bibliografija rasprava i članaka. 4: Historija*, 9, Zagreb 1970, str. 30.

³⁶ Jernej PEČNIK, *Vojvodina Kranjska v predzgodovinski dobi*, Ljubljana 1912.

³⁷ Pečnikovo pismo Dežmanu 22. 8. 1886, str. 3–5 (Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, Priv. A VIII, Karel Dežman, fasc. 3, Pečnik Jernej, pismo 1886/34): "..., šel sem pa čes Pleterje, potem čes vas Stražnik, sicer gora Stražnik, pa so ene dve kočji da tam ljudje stanujejo, tam je nekoliko lepih gomil, eno teh že ene 2 leti Kušlan raskopava, njegovo delo je slabo, sej dobro da kaj najde, en kmet ravno pred hišo eno sam kopa, je najdel tiste reči katere je Kušlan zadnič v Ljubljana poslal, ..., čudno, ta kmet ko kopa gomila pred hišo v Stražnik, je najdel v gomili eno peč iz cegla, zasuta, posnejši čas, en cegel ima nemški napis, čudno to, se bere teško, oni bojo že brali, cegel sem jest snoči domu prinesel, nemški napis na ceglu, to ne vem kaj to pomeni, cegel morebit gotovo ene 300 let star, potem sem šel gor na Gorjance, ..."

Tafel II.
Funde aus den gallischen Gräbern bei Nassenfuss in Unterkrain.

Sl. 3: Kustos kranjskega Deželnega muzeja v Ljubljani Karel Dežman je dal nekemu Kunibertu Dreniku narisati nekaj najbolj značilnih najdb, ki jih je sodelavec muzeja Jernej Pečnik leta 1885 našel v latenskodobnih grobovih pri Mokronogu in Valični vasi. Risbe so natisnili na petih tablah, ki so jih prodajali obiskovalcem muzeja. Na drugi tabli so predstavljene samo najdbe iz Mokronoga (nem. Nassenfuss): verižna pasova (1, 2 in 6), štiritne grbe različnih oblik (3-5) in sulične osti (7-10), od katerih je ena značilno upognjena. Besedilo je seveda v nemščini, tako kot pri vseh drugih Dežmanovih objavah.

pobočju pa so vinogradi. V gozdu severno od poti, ki pelje čez Stražnik na Novo goro, je bilo pet halštatskih gomil.³⁸ Eno je tedaj izkopaval Ignac Kušljan, krojač iz Šentjerneja, drugo, ki je stala pred hišo nekega kmeta, pa kar ta kmet sam. Pri tem je odkril nekaj halštatskih najdb, ki jih je Kušljan poslal Dežmanu v Ljubljano, in peč iz poznejšega časa, zgrajeno iz opeke. Na eni od opek je Pečnik prepoznal nemški napis, ki pa ga ni znal prebrati. Po njegovem mnenju naj bi bila stara okrog 300 let.

Opeko z napisom je Pečnik odnesel na svoj dom v Krškem. Potem ko jo je parkrat pozabil prinesiti oziroma poslati v Ljubljano,³⁹ jo je Dežman verjetno konec leta 1886 vendarle dobil. V letnem poročilu Deželnega muzeja za čas od 1. 12. 1886 do 15. 11. 1887 je o njej tudi na kratko poročal.⁴⁰ Napis je razvozlal kot *Hermannus comes Cilie fundator hujus ecclesiae anno??* Pravilno je sklepal, da je bila opeka skoraj gotovo del cerkvenega tlaka v Pletterjah, omenil pa tudi, da je bila muzeju njena pridobitev prav po godu, ker predstavlja spomin na mogočno rodbino Celjskih grofov, ki je bila dotlej v muzeju zastopana samo z listinami.

Tlakovec je Dežman uvrstil tudi na stalno razstavo v novi muzejski zgradbi, ki je bila odprta leta 1888, in ga v vodniku po njej tudi omenil.⁴¹ V Narodnem muzeju je bil razstavljen tudi v času med obema vojnama. Josip Mal ga je v novem vodniku po muzeju omenil samo mimogrede.⁴² Vse kaže, da sta po drugi svetovni vojni nanj pozabili tako zgodovinska kot umetnostnozgodovinska stroka. Čeprav se je prav v zadnjih letih zanimanje za Celjske grofe močno povečalo – s tem v zvezi velja omeniti mednarodni simpozij, ki je bil v Celju maja leta 1998, in odmevno razstavo, ki jo je Pokrajinski muzej v Celju pripravil naslednje leto⁴³ – je tlakovec z napisom ostal pozabljen.

³⁸ Ignac KUŠLJAN, Spomini, *Situla*, 10, 1968, 107, št. 19.

³⁹ Pečnikovo pismo Dežmanu 20. 9. 1886, str. 2 (Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, Priv. A VIII, Karel Dežman, fasc. 3, Pečnik Jernej, pismo 1886/36): "..., zadnič sem pozabil tisti cegel iz napisam sabo v Ljubljana uzeti, zdaj sem ga našel, ko pridem prihodnič, prinesem zopet več starin, juter grem zopet od doma, ..."; Pečnikovo pismo Dežmanu 3. 11. 1886, str. 1–2 (Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, Priv. A VIII, Karel Dežman, fasc. 3, Pečnik Jernej, pismo 1886/45): "..., za cegel iz nemškem napisam, kateriga sem že zdavnej iz Stražnika prinesel, sem že dvakrat pozabil poslati, tokrat ni pri rokah, potem ga pa najdem, v prvič ko kaj pošlem dobijo ta cegel, ..."

⁴⁰ Letno poročilo, *Obravnave deželnega zbora kranjskega*, 27, 1888, str. 120: "J. Pečnikovo starinarsko potovanje. (...) V Stražniku, v znožju Gorjanca najdena plošča iz opeke z napisom: Hermannus comes Cilie fundator hujus ecclesiae anno??, ki je bila skoraj gotovo kos cerkvenega tlaka v Pletterjih, bila je muzeju prav po godu kot spominek tudi na Kranjskem jako bogate in mogočne vladarske rodovine Celjskih grofov, katera se je dozdaj nahajala le v listinah"; str. 121: "B. Pečnik's antiquarische Bereisungen von Krain. (...) Eine in Stražnik am Fuße des Gorjanzgebirges aufgefundenene Ziegelplatte mit der Aufschrift: *Hermannus comes Cilie fundator hujus ecclesie anno??*, wahrscheinlich vom Kirchenpflaster in Plettriach herrührend, war dem Museum erwünscht als Denkzeichen des auch in Krain reich begüterten mächtigen Dinastengeschlechtes der Grafen von Cilli, welches bisher in den Sammlungen des Museums nur in Urkunden vertreten war."

⁴¹ Karl DESCHMANN, *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach*, Laibach 1888, str. 161: "26.) viereckiger Ziegel mit der Mönchsschrift: Hermanus Comes Ciliae fundator hujus eccl. . . , dürfte sich auf die von den Cillier Grafen gegründete Kirche in Plettriach beziehen; gefunden bei Stražnik nächst Michowo am Fusse des Gorjanzberges."

⁴² Josip MAL, Obrtni oddelek, v: *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturno zgodovinski del*, Ljubljana 1931, str. 157: "Opeka z napisom: Hermannus comes Cilliae fundator hujus eccl. spominja najbrž na ustanovitev pleterskega samostana, ..."

⁴³ *Zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, Celje 1999; *Grofje Celjski*, Pokrajinski muzej, Celje 1999 (razstavni katalog).

Tlakovec z merami 21,1 x 21,1 x 4 cm se hrani v zbirkah Oddelka za zgodovino in uporabno umetnost Narodnega muzeja Slovenije (sl. 1 b).⁴⁴ Prvotno je imel inv. št. 1787, zdaj ima št. N 16801. Manjka mu desni spodnji vogal. Ščitke z napisom je širok 14,4 cm in visok 16,2 cm. Od levega roba je oddaljen 4,3 cm, od desnega 2,4 cm, od zgornjega 4 cm in od spodnjega 0,9 cm. Zgornja vogala in spodnji desni rob ščitke se niso odtisnili.

Primerjava napisa z objavljenimi fotografijami tlakovca, ki ga hranijo v Pleterjah, je pokazala, da sta bila oba izdelana z istim pečatnikom. Dežman je zaključek napisa prebral "*ecclesiae anno*" oziroma "*eccl...*", čeprav so črke v desni polovici četrte vrstice tako slabo vidne, da jih praktično ni mogoče prebrati. Verjetno je to storil zato, ker je domneval, da napis opozarja na ustanovitelja cerkve. Vendar pa je bil Herman II. ustanovitelj samostana (*fundator domus*) in ne cerkve.⁴⁵

Tlakovec, ki ga je poslal v Ljubljano Jernej Pečnik leta 1886 in katerega fotografijo tukaj prvič objavljam, dokazuje, da sta bila v tlaku pleterske cerkve vsaj dva enaka tlakovca z napisom, ki omenja celjskega grofa Hermana II. kot ustanovitelja samostana. Če pa upoštevamo, da se je od prvotnega števila tlakovcev ohranil le majhen del, smemo upravičeno domnevati, da je bilo takih tlakovcev še več. Ne glede na to pa že dejstvo, da se napis pojavlja na dveh tlakovcih, govori proti temu, da bi bilo šlo za Hermanov epitaf.

Razen tega pa seveda tudi po svoji vsebini ni nagrobni napis, saj ne omenja ne Hermanove smrti ne njegovega groba. Še vedno kartuzijansko strog in preprost, a pravi epitaf bi bil, če bi imel na koncu za besedo *domus* npr. še besedi *hic sepultus*, tako kot ju imata npr. latinska napisa v gotski minuskuli na dveh nagrobnikih iz prve polovice 15. stoletja: na nagrobniku leta 1421 umrlega freisinškega škofa Hermana, ki je bil nezakonski sin grofa Hermana II. (nagrobnik stoji v celjski opatijski cerkvi),⁴⁶ in na nagrobniku 1408 ali 1418 umrlega Hansa Reitzerja, ki je vzdian v proštjsko cerkev na Ptujju.⁴⁷

Iz Dežmanovega vodnika po kranjskem Deželnem muzeju izvemo, da sta bila leta 1888 na stalni razstavi poleg tlakovca s Hermanovim napisom še dva predmeta iz pleterske cerkve: tlakovec s celjskim grbom,⁴⁸ ki sicer ni podrobneje opisan, a je bil prejkone enak drugim tlakovcem s tem motivom iz Pleterij in s Starega gradu nad Podbočjem, in štimanca.⁴⁹ Ob tem naj povem, da so na Starem gradu pri izkopavanjih v prejšnjem desetletju našli le dva sestavljiva odlomka tlakovca s celjskim grbom, da pa je en tak tlakovec iz Podbočja, ki se je takrat imenovalo Sv. Križ pri

⁴⁴ Oglede tlakovca mi je omogočila dr. Mateja Kos, ki je tudi poskrbela za izdelavo črno-belih fotografij in barvnih diapozitivov. Za oboje se ji najlepše zahvaljujem.

⁴⁵ Prim. napis na pleterskem rokopisu št. 146: "Anno 1434° tercio ydus octobris videlicet in die sancti Colomanni obiit illustris princeps ac generosus dominus *Hermannus comes Cilie fundator domus sancte et indiuidue trinitatis* in Pletriach ibidem ante summum altare sepultus, cuius anima requiescat in pace. Amen." (MLINARIČ 1982 [op. 7], str. 124, op. 165).

⁴⁶ Marijan MAROLT, Celjski nagrobniki 15. in 16. stoletja, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 8, 1928, str. 76, sl. 12; Emilijan CEVC, *Srednjeveška plastika na Slovenskem od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*, Ljubljana 1963, str. 200, sl. 181.

⁴⁷ *Kunsthistorischer Atlas. 10: Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale*, Wien 1892, str. 88, sl. 7; CEVC 1963 (op. 46), str. 201, sl. 182.

⁴⁸ DESCHMANN 1888 (op. 41), str. 161: "28.) viereckiger Ziegel mit dem Wappen der Grafen von Cilli, Pflaster der Kirche in Pletriach; *Paul Luschin von Ebengreuth*".

⁴⁹ DESCHMANN 1888 (op. 41), str. 161: "35.) durchlöcherter ziegelrothes bauchiges Thongefäss, sogenanntes Schallgefäss (štimenca) aus der Kirche zu Pletriach, wo zur besseren Akustik viele solche Schallgefässe an der Wölbung eingemauert waren; *Arnold Luschin von Ebengreuth*".

Kostanjevici, že leta 1894 prišel v Deželni muzej v Ljubljani. Zelo verjetno je bil najden na Starem gradu. Muzeju ga je poslal, tako kot tlakovec iz Stražnika, starinokop Jernej Pečnik.⁵⁰ Niti tlakovec s celjskim grbom niti štimanca se v muzeju žal nista ohranila.

Kdor hoče o pleterskih štimancah izvedeti kaj več, mora še vedno vzeti v roke temeljno razpravo izpod peresa Marijana Zadnikarja.⁵¹ Sicer pa je o njih prvi pisal že leta 1865 Peter Petruzzi, po čigar mnenju to ime, ki ga uporabljajo domačini, izvira od nemške besede Stimmtöpfe.⁵² Tik pred drugo svetovno vojno je o štimancah v pleterski cerkvi izčrpno pisal tudi Ivo Pirkovič.⁵³ Štimance so zvočne posode, vzdane v stene srednjeveških cerkva širom po Evropi zaradi izboljšanja akustike. Skoraj pretežno gre za cerkve t. i. beraških ali pridigarških redov, ki so se pojavili v 13. stoletju in so z razvojem gotike doživljali tudi razcvet svojega redovnega življenja. V pleterski cerkvi jih je bilo vseh skupaj 57 v zgornjih delih severne, južne in zahodne stene. Imajo hruškasto obliko, v oblini, ki je pri vzdani posodi edina vidna, pa je kakih deset lukenj.⁵⁴

Pri nas so jih zasledili še ponekod drugod, med drugim v mariborski stolnici,⁵⁵ v prezbiteriju in Marijini kapeli opatijske cerkve sv. Danijela v Celju,⁵⁶ v prezbiteriju cerkve sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom⁵⁷ in v nekdanjem gotskem prezbiteriju cerkve sv. Kancijana v Mirni Peči blizu Novega mesta.⁵⁸ Na pleterske štimance je profesorja Petruzzija opozoril Arnold Luschin vit. Ebengreuth, pomemben graški numizmatik in pravni zgodovinar.⁵⁹ Nanje je postal pozoren ob svojem obisku cerkve leta 1863, ko je ravno dokončaval svoje pravne študije na Dunaju, in prav on je Deželnemu muzeju v Ljubljani poslal štimanco, ki jo omenja Dežman v svojem znamenitem vodniku.⁶⁰ Ta je še zdaj dragocen vir podatkov za arheološko, pa tudi druge stroke, ki preučujejo kulturno dediščino kranjske dežele.

⁵⁰ Letno poročilo, *Obravnave deželnega zbora kranjskega*, 35, 1895, str. 244: "V. Kulturno-historični predmeti. a) Darila: Jernej Pečnik: 1 pečnico z dvoglavnim orlom, najdeno pri Čatežu, in 1 opeko s Celjskim grbom od sv. Križa pri Kostanjevici."

⁵¹ Marijan ZADNIKAR, Pleterske "štimance", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v. 5, 1969, str. 200–210.

⁵² Peter PETRUZZI, Ueber die Schallgefäße in der Kirche zu Pleterjach in Unterkrain, gegen das Verhalten der Stimme, *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*, 20, 1865, str. 51.

⁵³ Ivo PIRKOVIČ, Skrivnosti prastare slovenske srednjeveške cerkve, *Slovenski dom*, 3/291, Ljubljana 24. 12. 1938, str. 6.

⁵⁴ ZADNIKAR 1969 (op. 51), str. 200, 207, 208, sl. na str. 202; ZADNIKAR 1972 (op. 1), str. 354–355, sl. na str. 356; ZADNIKAR 1995 (op. 2), str. 108–111 s sl.; Robert PESKAR, Kartuzija Pleterje, v: *Kulturna dediščina meniških redov*, Ljubljana 1996, str. 92, sl. na str. 91.

⁵⁵ ZADNIKAR 1969 (op. 51), str. 208.

⁵⁶ STOPAR 1996 (op. 6), str. 416; ZADNIKAR 1969 (op. 51), str. 208.

⁵⁷ ZADNIKAR 1995 (op. 2), str. 111.

⁵⁸ STOPAR 1996 (op. 6), str. 416.

⁵⁹ ZADNIKAR 1969 (op. 51), str. 201; Sergij VILFAN, Luschin, Arnold, Ebengreuth, v: *Enciklopedija Slovenije*, 6, Ljubljana 1992, str. 339.

⁶⁰ Glej op. 49.

HERMANN II. VON CILLI, JERNEJ PEČNIK UND DIE KARTAUSE VON PLETERJE

Zusammenfassung

Marijan Zadnikar, der für die Erforschung der Architektur des Kartäuserordens in Slowenien so verdienstvolle Jubilar, machte im Jahr 1972 auf jenen Ziegelboden aufmerksam, der den ursprünglichen Boden der alten Klosterkirche von Pleterje bildete. Drei Bodenziegel haben sich im Kloster erhalten und 14 weitere wurden in den Ruinen der Kirche des hl. Oswald in Javorovica bei Pleterje entdeckt, wohin sie nach der Barockisierung der Klosterkirche von Pleterje gebracht wurden.

Die Bodenziegel sind mit vier verschiedenen Motiven verziert. Das erste stellt das kombinierte Wappen der Grafen von Cilli dar, beim zweiten handelt es sich um eine Art Flechtband, wobei die runden Felder mit Tieren und die quadratischen mit Rosetten ausgefüllt sind, und beim dritten um eine gotische Rosette. Auf einem der Bodenziegel aber befindet sich in einem Wappenschild eine vierzeilige Inschrift: *Hermann(us) / Comes Cili / e fundator / hui(us) dom(us)*.

Bei den in den Jahren 1992 bis 1995 durchgeführten Ausgrabungen auf der Flur Stari grad oberhalb von Podbočje in der Nähe von Kostanjevica na Krki, die mit der Festung Landstrost identifiziert wird, wurden sieben Fragmente von Bodeniegeln gefunden, die mit den ersten drei Motiven verziert sind. Sie wurden von Katarina Predovnik publiziert. Da die Grafen von Cilli im Jahr 1418 die Burg und die Herrschaft Kostanjevica (Landstrost) von den Grafen von Ortenburg geerbt haben und sie 1431 den Habsburgern zurückgeben mußten, kommt Predovnik zum Schluß, daß die Ziegelböden in Pleterje und in Stari grad sicher nicht nach 1431 entstanden sind. Der Boden von Pleterje entstand aber nach ihrer Meinung wahrscheinlich schon vor der Weihe der Kirche im Jahr 1420.

Wie bekannt, wurde Graf Hermann II. von Cilli, der am Anfang des 15. Jahrhunderts die Kartause Pleterje gestiftet hat, im Jahr 1435 vor dem großen Altar in der Klosterkirche begraben. Nach Predovnik wurde sein Grab unter dem beschriebenen Ziegelboden errichtet. Sie vermutete, daß es sich bei der Inschrift auf dem Ziegel um die Grabinschrift vom Graf Hermann handelt. Dabei geht sie davon aus, daß Graf Hermann, der strengen Ordensregel der Kartäuser folgend, auf eine reichere Grabarchitektur verzichten mußte.

* * *

In Krain wirkte Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts der Altertumsforscher Jernej Pečnik. Obwohl ohne höhere Ausbildung, hat er mit großem Eifer von 1884 bis 1893 für das Krainische Landesmuseum in Ljubljana und seit 1893 für das Wiener Naturhistorische Museum tausende von Gräbern aus der Hallstatt- und Römerzeit ausgegraben. Ihm gebührt das Verdienst, bei Mokronog und Valična vas in Unterkrain schon im Jahr 1885 die ersten Gräber der Taurischer aufgedeckt zu haben. Bei vielen Reisen hat er außerdem zahlreiche neue Fundorte entdeckt. Von ihm stammen ferner die ersten in slowenischer Sprache verfassten Aufsätze über das archäologische Erbe Krains.

* * *

Auf einer Reise im Gebiet am Fuße des Gorjancgebirges bekam er im Jahr 1886 im Weiler Stražnik unweit des Klosters von Pleterje von einem Bauer einen Bodenziegel mit Inschrift in gotischer Schrift, die er nicht lesen konnte. Der Ziegel entstammte einem aus Ziegeln gebauten Ofen, der in einen Grabhügel der Hallstattzeit eingegraben und vom Bauer bei seiner Raubgrabung des Hügels angetroffen wurde. Pečnik hat ihn ins Landesmuseum in Ljubljana geschickt, wo er noch heute verwahrt wird.

Der Ziegel wurde vom zuständigen Kustos Karel Dežman bereits im Jahre 1888 in zwei Publikationen, im *Bericht über die Verhandlungen des krainischen Landtages* und in seinem Museumsführer, erwähnt. Dežman erkannte richtig, daß er wahrscheinlich vom Kirchenboden in Pleterje stammte, und entzifferte die Inschrift folgendermaßen: *Hermanus Comes Ciliae fundator hujus eccl.* Sowohl Dežmans Erwähnungen als auch der Ziegel selbst blieben in der slowenischen geschichtlichen und kunstgeschichtlichen Literatur der letzten drei Jahrzehnte leider unberücksichtigt.

Ein Vergleich dieses Ziegels mit den publizierten Fotos des beschrifteten Ziegels, der in Pleterje verwahrt wird, zeigte, daß die Stempel identisch sind. Es ist sogar wahrscheinlich, daß sich ursprünglich mehrere solcher Ziegel im Kirchenboden von Pleterje befanden. Jedenfalls spricht schon das Vorkommen von zwei gleichen Exemplaren gegen eine Deutung als Grabinschrift. Außerdem fehlt in der Inschrift jeder Hinweis auf den Tod bzw. das Grab von Hermann. Bei einer tatsächlichen Grabinschrift würde man am Textende etwa "hic sepultus" erwarten.

Aus dem oben erwähnten Dežmans *Führer durch das Krainische Landes-Museum*, der 1888 in Ljubljana erschienen ist, erfährt man ferner, daß sich damals im Museum noch zwei Gegenstände aus der Kirche von Pleterje befanden, die inzwischen verschollen sind. Es handelt sich um einen Bodenziegel mit dem Wappen der Grafen von Cilli und um ein Schallgefäß (slow. *štimanca*). Um über diese interessanten akustischen Gefäße, die aus Slowenien in Pleterje und in einigen anderen Kirchen bekannt sind, Näheres zu erfahren, muß man noch heute die grundlegende Studie aus der Feder unseres verehrten Jubilars, Marijan Zadnikar, in die Hand nehmen.